

Opšti komentar na član 9 Konvencije o pravima osoba s invaliditetom: PRISTUPAČNOST

Opšti komentar na Član 9 Konvencije o pravima osoba s invaliditetom: PRISTUPAČNOST

UNITED NATIONS
It's Your World

**Opšti komentari
Komiteta za
prava osoba s
invaliditetom UN**

OPŠTI KOMENTARI KOMITETA ZA PRAVA OSOBA S INVALIDITETOM UN

Svako od tijela Ujedinjenih nacija za ljudska prava koje prati sprovođenje sporazuma iz oblasti ljudskih prava (u daljem tekstu sporazumna tijela) objavljuje tumačenje odredbi tih sporazuma u obliku "opštih komentara" ili "opštih preporuka".

Opšti komentari nude objašnjenja vezana za tumačenje i obim pojedinih prava iz sporazuma o ljudskim pravima kakav je Konvencija o pravima osoba s invaliditetom. Opšti komentari služe da olakšaju praktične primjene za provođenje konkretnog ljudskog prava i čine skup kriterija za ocjenu napretka država u primjeni tih prava. Ovi komentari pokrivaju tumačenje odredbi konkretnog prava iz sporazuma kao i njihovu povezanost sa ostalim pravima iz istog sporazuma i sa pravima iz drugih sporazuma. Tretiraju se kao visoko mjerodavni znajući da su rezultat sveobuhvatnog participativnog procesa koji uključuje različite interesne grupe kao i nevladine organizacije. Opšti komentari predlažu odgovarajuće mjere i daju informacije o osnovnim elementima pojedinih ljudskih prava i sveobuhvatnih principa ljudskih prava.

**Opšti komentar
na član 9 Konvencije
o pravima osoba s
invaliditetom:**

PRISTUPAČNOST

1.

UVOD

- 1.** Pristupačnost je preduslov za samostalan život i puno i ravnopravno učešće osoba s invaliditetom u društvu. Bez pristupa fizičkom okruženju, transportu, informacijama i komunikacijama, uključujući informacijske komunikacijske tehnologije i sisteme, kao i drugim objektima i uslugama otvorenim ili obezbijeđenim za javnost, osobe s invaliditetom ne bi imale jednakе mogućnosti za učešće u društvu u kojem žive. Nije slučajno to što pristupačnost predstavlja jedan od principa na kojima se bazira Konvencija o pravima osoba s invaliditetom (član 3 f) (u daljem tekstu: Konvencija). Istoriski, pokret osoba s invaliditetom je tvrdio da je pristup fizičkom okruženju i javnom transportu preduslov za slobodu kretanja osoba s invaliditetom, kao što garantuje član 13 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima i član 12 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima. Slično i pristup informacijama i komunikacijama može se smatrati preduslovom za slobodu mišljenja i izražavanja za osobe s invaliditetom, garantovanu članom 19 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima i članom 19 stav 2 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima.
- 2.** Član 25 c Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima garantuje pravo svakom građaninu da ima pristup, pod opštim uslovima jednakosti, javnim službama i uslugama u svojoj zemlji. Odredbe ovog člana mogu poslužiti kao osnov za uključivanje prava na pristup u osnovne instrumente o ljudskim pravima.
- 3.** Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije garantuje svakome pravo na pristup bilokom mjestu ili usluzi koje je namijenjeno široj javnosti, kao što su transport, hoteli, restorani, kafane, pozorišta i parkovi (član 5 f). Na taj način je stvoren presedan u međunarodnom pravnom okviru ljudskih prava kojim se pravo pristupa smatra pravom samim po sebi. Treba priznati da su za priпадnike različitih etničkih grupa prepreke pristupu različitim mjestima i uslugama otvorenim za javnost bile posljedica predrasuda i spremnosti da se nezakonitom primjenom sile ograniči pristup mjestima koja su bila fizički pristupačna. S druge strane, osobe s invaliditetom suočavaju se sa tehničkim i preprekama u okolini, u većini slučajeva, koje je izgradio čovjek kao što su stepenice na ulazima u zgrade, nedostatak liftova u višespratnim zgradama ili nepostojanjem informacija u pristupačnim formatima. Izgrađeno okruženje uvijek je u vezi sa društvenim i kulturnim razvojem, kao i sa običajima, tako da je ono uvijek pod punom kontrolom društva. Postojeće vještačke prepreke često su više prouzrokovane nedostatkom informacija i tehničkog znanja nego što su posljedica nečije svjesne želje da sprječi pristup osoba s invaliditetom određenim mjestima i uslugama namijenjenim za širu javnost. U namjeri da uvedu politike koje će poboljšati pristupačnost za osobe s invaliditetom, neophodno je promijeniti stav društva prema ovim osobama, boriti se protiv njihove stigme i diskriminacije kroz stalne edukacije, podizanje svijesti javnosti, kampanje i komunikaciju.
- 4.** Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije jasno su ustanovile pravo na pristup kao dio međunarodnog javnog prava. Pristupačnost zbog toga treba posmatrati kao socijalni aspekt prava na pristup ili potvrdu pomenutog prava iz perspektive invaliditeta. Konvencija o pravima osoba s invaliditetom definiše pristupačnost kao jedan od temeljnih principa na kojima ovaj instrument o ljudskim pravima počiva - suštinski preduslov za

efikasno i ravnopravno ostvarivanje različitih građanskih, političkih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava od strane osoba s invaliditetom. Pristupačnost treba posmatrati u kontekstu jednakosti i nediskriminacije. Pored toga, pristupačnost se može posmatrati i kao dio ulaganja u društvo i sastavni dio napora za održivi razvoj.

5. Iako različiti ljudi i organizacije različito shvataju značenje informacijsko komunikacijske tehnologije (u daljem tekstu: IKT), svi priznaju da IKT predstavlja okvirni pojam koji obuhvata bilo koje sredstvo, aplikaciju ili uređaj za informacije i komunikacije, kao i njihov sadržaj. Ovakva definicija obuhvata širok spektar pristupačnih tehnologija poput radija, televizije, satelita, mobilnih telefona, fiksnih linija, računara, hardvera i softvera informacijsko komunikacijskih mreža. Važnost IKT leži u njihovoj sposobnosti da otvore širok dijapazon usluga, transformišu postojeće usluge i stvore povećanu potražnju za pristup informacijama i znanju, naročito za zapostavljene i isključene skupine stanovništva kao što su osobe s invaliditetom. Član 12 Međunarodnih telekomunikacijskih pravila (Dubai, 2012) predviđa pravo osoba s invaliditetom na pristup međunarodnim telekomunikacijskim uslugama, uzimajući u obzir relevantne preporuke Međunarodne unije za telekomunikacije ITU. Odredbe ovog člana mogu poslužiti kao osnova za jačanje nacionalnih zakonodavstava država potpisnica.
6. U svom Opštem komentaru br. 5 iz 1994. godine, Komitet za ekonomski, socijalni i kulturni prava naglasio je dužnost država potpisnica da sprovode Standardna pravila Ujedinjenih naroda za izjednačavanje mogućnosti koje se pružaju osobama s invaliditetom. Standardna pravila naglašavaju značaj pristupačnosti fizičkog okruženja, transporta, informacija i komunikacija za izjednačavanje mogućnosti osoba s invaliditetom. Pomenuti koncept je razrađen u Pravilu br. 5, kojim su pristupačnost fizičkog okruženja, transporta, informacija i komunikacija označeni kao oblasti za prioritetno djelovanje država. Značaj pristupačnosti takođe proističe i iz Opštog komentara 14 Komiteta za ekonomski, socijalni i kulturni prava iz 2000. godine (stav 12). U Opštem komentaru br. 9 iz 2006. godine o pravima djece s invaliditetom Komitet za prava djeteta je naglasio činjenicu da nepristupačnost javnog transporta, infrastrukture i objekata, uključujući vladine zgrade, trgovачke prostore i prostore za rekreaciju, predstavlja značajan faktor u marginalizaciji i isključenosti djece s invaliditetom i značajno ugrožava njihov pristup uslugama, uključujući zdravstvenu zaštitu i obrazovanje. Ovaj Komitet ponovo je naglasio značaj pristupačnosti u svom Opštem komentaru br. 17 iz 2013. godine o pravu djeteta na odmor, zabavu, igru, rekreativne aktivnosti, kulturni život i umjetnost (čl. 31).
7. Svjetski izvještaj o invalidnosti - sažetak (2011), objavljen od strane Svjetske zdravstvene organizacije i Svjetske banke u okviru najširih konsultacija ikada održanih uz učešće stotina eksperata za pitanja invaliditeta, naglašava da je izgrađeno okruženje, transportni sistemi, informacije i komunikacije često nepristupačno osobama s invaliditetom (str. 10). Osobe s invaliditetom su spriječene da uživaju neka osnovna prava, poput prava da traže posao ili prava na zdravstvenu zaštitu, uslijed nepostojanja pristupačnog transporta. Nivo sprovođenja zakona o pristupačnosti u mnogim zemljama ostaje nizak a osobama s invaliditetom je uskraćena sloboda izražavanja uslijed nepristupačnih informacija i komunikacije. Čak i u zemljama u kojima postoje usluge prevođenja na znakovni jezik za gluhe osobe, broj kvalifikovanih tumača je previše mali da bi zadovoljili povećanu potražnju za njihovim uslugama, a činjenica da tumači moraju da putuju pojedinačno do klijenata čini njihove usluge previše skupe. Osobe s intelektualnim i psihosocijalnim invaliditetom, kao i gluho-slijepe osobe, suočavaju se sa preprekama kada pokušavaju da pristupe informacijama i komunikacijama uslijed nepostojanja istih u obliku koji je razumljiv za čitanje, augmentativnim i alternativnim tehnikama i načinima komuniciranja. Ove osobe takođe nailaze na prepreke prilikom pristupa uslugama zbog predrasuda i nedostatka odgovarajuće obuke osoblja koje pruža te usluge.

- 8.** Izvještaj „Učinimo televiziju pristupačnom“ (2011) Međunarodne unije za telekomunikacije, napisan u saradnji sa Globalnom inicijativom za pristupačne IKT, ističe da značajan broj od ukupnog broja osoba s invaliditetom, koji iznosi jednu milijardu, ne može da uživa u audio-vizuelnim sadržajima. Ovo odsustvo pristupačnosti proizilazi iz nepristupačnosti sadržaja, informacija i/ ili uređaja neophodnih za pristupanje pomenutim uslugama.
- 9.** Od prve faze Svjetskog samita o informatičkom društvu održanom u Ženevi 2003. glavnina informacijsko-komunikacijske zajednice prepoznaće potrebu pristupačnosti. Predstavljen i vođen od strane pokreta osoba s invaliditetom, koncept pristupačnosti je uključen u Deklaraciju principa samita u stavu 25 koji glasi: "dijeljenje i jačanje globalnog znanja za razvoj može se unaprijediti uklanjanjem prepreka ravnopravnom pristupu informacijama za ekonomski, socijalni, politički, zdravstveni, kulturni, obrazovni i naučni aktivnosti i olakšavanjem pristupa informacijama u javnom domenu, uključujući primjenom univerzalnog dizajna i asistivnih tehnologija".
- 10.** Komitet za prava osoba s invaliditetom je razmatrao pristupačnost kao jedno od ključnih pitanja u svakom od deset dijaloga vođenih sa državama potpisnicama Konvencije prilikom razmatranja njihovih inicijalnih izvještaja prije pisanja ovog Opštег komentara. Sva zaključna razmatranja vezana za ove izvještaje sadržala su i preporuke o pristupačnosti. Jedan zajednički izazov u svim zemljama je nepostojanje adekvatnih mehanizama za monitoring kojim bi se osigurala praktična implementacija relevantnih propisa i standarda pristupačnosti. U nekim državama potpisnicama monitoring je u nadležnosti lokalnih samouprava kojima nedostaje tehničko znanje o pristupačnosti, te ljudski i finansijski resursi za obezbjeđivanje efikasanog sprovođenja odredbi Konvencije u praksi. Drugi zajednički izazov je nedostatak obuke za relevantne aktere i nedovoljna uključenost osoba s invaliditetom i organizacija koje ih predstavljaju u procesu obezbjeđivanja pristupa fizičkom okruženju, transportu, informacijama i komunikacijama.
- 11.** Komitet za prava osoba s invaliditetom bavio se pitanjem pristupačnosti i u svojoj pravnoj praksi. U slučaju Nyusti i Takács protiv Mađarske (podnesak br. 1/2010, stavovi Komiteta usvojeni 16. aprila 2013), Komitet je zauzeo stav da sve usluge otvorene ili obezbijeđene za javnost moraju biti pristupačne u skladu sa odredbama člana 9 Konvencije o pravima osoba s invaliditetom. Od države potpisnice je zatraženo da slijepim osobama obezbijedi pristup bankomatima. Komitet je između ostalog preporučio da država potpisnica treba da utvrdi „minimalne standarde pristupačnosti bankarskih usluga koje pružaju privatne finansijske ustanove za osobe s oštećenjem vida i drugim vrstama oštećenja“, „da stvori pravni okvir sa konkretnim, sprovodivim i vremenski ograničenim mjerilima za monitoring i procjenu postepenog prilagođavanja ranije nepristupačnih bankarskih usluga privatnih finansijskih ustanova kako bi te usluge postale pristupačne“ i da „osigura da svi novi nabavljeni bankomati i druge nove bankarske usluge budu potpuno pristupačne osobama s invaliditetom“ (stav 10.2 a).
- 12.** Imajući u vidu navedene presedane i činjenicu da pristupačnost zaista predstavlja suštinski preduslov za puno i ravnopravno učešće osoba s invaliditetom u društvu, kao i za efikasno ostvarivanje svih ljudskih prava i osnovnih sloboda ovih osoba, Komitet smatra da je neophodno da usvoji Opšti komentar o članu 9 Konvencije o pristupačnosti, u skladu sa svojim pravilima o procedurama i utvrđenom praksom tijela za ljudska prava.

2.

NORMATIVNI SADRŽAJ ČLANA 9

13. Član 9 Konvencije o pravima osoba s invaliditetom predviđa sljedeće: „U cilju omogućavanja samostalnog života i punog učešća osoba s invaliditetom u svim sferama života, države potpisnice će preduzeti odgovarajuće mjere da osobama s invaliditetom obezbijede pristup, ravnopravno sa drugima, fizičkom okruženju, transportu, informacijama i komunikacijama, uključujući IKT sisteme, kao i drugim objektima i uslugama koje su otvorene ili obezbijeđene za javnost, kako u urbanim tako i u ruralnim sredinama“. Važno je da je pristupačnost pokrivena u svojoj kompleksnosti, uključujući fizičko okruženje, transport, informacije i komunikacije i usluge. Fokus više nije na pravnom licu odnosno na privatnoj ili javnoj prirodi onoga ko je vlasnik zgrada, transportne infrastrukture, sredstava informisanja i komuniciranja i usluga. Sve dok su dobra, proizvodi ili usluge otvoreni i obezbijeđeni za javnost, oni moraju biti pristupačni za sve, bez obzira da li su u vlasništvu i/ili su obezbijeđeni od strane javnog sektora ili privatnih preduzeća. Osobe s invaliditetom treba da imaju jednak pristup svim dobrima, proizvodima i uslugama otvorenim ili obezbijeđenim za javnost na način koji će osigurati ravnopravno i efikasno korištenje i poštovanje njihovog dostojanstva. Ovakav pristup proističe iz zabrane diskriminacije: uskraćivanje pristupa treba smatrati činom diskriminacije, bez obzira na to da li ga je počinio neko iz javnog ili privatnog sektora. Pristupačnost treba obezbijediti za sve osobe s invaliditetom, bez obzira na vrstu oštećenja i bez razlika po bilokom osnovu kao što su rasa, boja kože, pol, jezik, religija, politička ili druga mišljenja, nacionalno ili socijalno porijeklo, imovina, rođenje ili drugi status, pravni ili socijalni status, rod ili starost. Pristupačnost posebno treba da uzme u obzir rodnu i starosnu perspektivu za osobe s invaliditetom.

14. Član 9 Konvencije jasno uključuje pristupačnost kao preuslov za samostalni život, puno i ravnopravno učešće osoba s invaliditetom u društvu i neograničeno ostvarivanje svih ljudskih prava i osnovnih sloboda na osnovu jednakosti sa drugima. Član 9 ima korijen u postojećim instrumentima ljudskih prava, na primjer u članu 25 c Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (pravo na jednak pristup javnim uslugama) i članu 5 f Međunarodne konvencije o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije (pravo na pristup bilokom mjestu ili usluzi obezbijeđenoj javnosti). Treba imati na umu da internet, koji će dramatično promijeniti svijet, nije postojao u vrijeme usvajanja ova dva temeljna instrumenta o ljudskim pravima. Konvencija o pravima osoba s invaliditetom je prva konvencija o ljudskim pravima u 21. vijeku koja se bavi i pitanjem pristupa IKT i ne stvara nova prava u tom pogledu za osobe s invaliditetom. Ideja ravnopravnosti i jednakosti mijenjala se tokom zadnjih nekoliko decenija. Konceptualni pomak od formalne ka suštinskoj jednakosti utiče i na dužnosti država potpisnica. Obaveza da se obezbijedi pristupačnost sada čini suštinski dio nove obaveze poštovanja, zaštite i ostvarivanja prava na jednakost i ravnopravnost. Zbog toga pristupačnost treba razmatrati u kontekstu prava na pristup, posmatranog iz specifične perspektive invalidnosti. Pravo na pristup za osobe s invaliditetom se obezbjeđuje kroz strogu primjenu standarda pristupačnosti. Prepreke na postojećim objektima, infrastrukturnim, dobrima i uslugama koje su namjenjene i otvorene za javnost biće postepeno otklonjene na sistematičan i kontinuiran način, uz, što je još važnije, stalno praćenje, s ciljem postizanja pune pristupačnosti.

15. Stroga primjena univerzalnog dizajna na sva nova dobra, proizvode, infrastrukturu, tehnologije i usluge treba da osigura potpun, jednak i neograničen pristup za sve potencijalne korisnike, uključujući osobe s invaliditetom, na način koji u potpunosti uzima u obzir njihovo urođeno dostojanstvo i različitost. Univerzalni dizajn treba da doprinese stvaranju neprekinutog lanca kretanja za pojedinca od jednog mjeseta do drugog, uključujući kretanje unutar objekata, bez ikakvih prepreka. Osobe s invaliditetom i drugi korisnici treba da budu u stanju da se kreću po ulicama bez prepreka, ulaze u pristupačna niskopodna vozila, pristupaju informacijama i komunikacijama, kreću se unutar univerzalno dizajniranih objekata koristeći tehnička pomagala i živu asistenciju po potrebi. Primjena univerzalnog dizajna ne znači automatsko ukidanje potrebe za tehničkim pomagalima. Primjena univerzalnog dizajna na gradnju objekata od početne faze projektovanja biće jeftinija: građenje pristupačnih zgrada od početka projektovanja neće uopšte povećati ukupnu cijenu građenja u većini slučajeva, ili će ti troškovi biti minimalni u nekim slučajevima. Sa druge strane, troškovi naknadnih adaptacija kako bi se neka zgrada učinila pristupačnom mogu biti značajno veći, naročito ukoliko je u pitanju neka istorijska građevina. Primjena univerzalnog dizajna od početka projektovanja jeste ekonomičnija ali se mogući troškovi naknadnog otklanjanja prepreka ne smiju koristiti kao izgovor za izbjegavanje ostvarivanja obaveze postepenog otklanjanja prepreka pristupačnosti. Pristupačnost informacija i komunikacija, uključujući IKT, takođe treba uključiti u početnim fazama projektovanja jer naknadne adaptacije web sadržaja na internetu i IKT mogu povećati troškove. Zbog toga je ekonomičnije uključiti obavezne elemente IKT pristupačnosti od najranijih faza dizajniranja i proizvodnje.

16. Primjena univerzalnog dizajna čini društvo pristupačnim za sve ljude, ne samo za osobe s invaliditetom. Važno je što član 9 Konvencije nameće državama potpisnicama obavezu obezbjeđivanja pristupačnosti kako u gradskim tako i u ruralnim sredinama. Iskustvo pokazuje da je pristupačnost po pravilu bolja u gradskim sredinama nego u udaljenim ruralnim krajevima, iako i pretjerana urbanizacija može stvoriti nove prepreke koje će osobama s invaliditetom ograničiti pristup, naročito izgrađenom okruženju, transportu i uslugama, kao i sofisticiranim informacijskim i komunikacijskim uslugama u gusto naseljenim urbanim područjima. Osobama s invaliditetom treba biti na raspolaganju i pristup prirodnom i istorijskom nasleđu fizičkog okruženja koje je otvoreno za javnost kako u gradskim tako i u ruralnim sredinama.

17. Član 9, stav 1 Konvencije predviđa obavezu država potpisnica da identifikuju i uklone prepreke pristupačnosti, koje se odnose između ostalog na:

- (a) zgrade, puteve, transportna sredstva i druge objekte u zatvorenom i na otvorenom prostoru, uključujući škole, stambene zgrade, zdravstvene ustanove i radna mjesta;
- (b) informacije, komunikacije i druge usluge, uključujući i elektronske usluge i hitne službe.

Gore pomenuti drugi objekti u zatvorenom i na otvorenom prostoru treba da uključe zgrade organa javnog reda, sudove, zatvore, društvene institucije, prostore za društvene interakcije i rekreaciju, kulturne, vjerske, političke i sportske aktivnosti, kao i trgovačke objekte. Druge usluge treba da obuhvataju poštanske, bankarske, telekomunikacijske i informacijske usluge.

18. Član 9, stav 2 Konvencije predviđa mjere koje države potpisnice treba da preduzimaju radi razvijanja, sprovođenja i monitoringa poštovanja minimalnih nacionalnih standarda pristupačnosti infrastrukture i usluga otvorenih ili obezbijeđenih za javnost. Pomenuti standardi bi trebali biti kompatibilni sa standardima drugih država kako bi se omogućila njihova interoperabilnost i obezbijedila sloboda kretanja osoba s invaliditetom u kontekstu člana 18 Konvencije. Od država potpisnica takođe se očekuje da

preduzmu mjere kako bi osigurale da privatni poduzetnici koji nude objekte i usluge otvorene ili obezbijedene za javnost uzmu u obzir sve aspekte pristupačnosti za osobe s invaliditetom (član 9, stav 2 b).

- 19.** Pošto je nedostatak pristupačnosti često posljedica niskog nivoa svijesti i nedovoljnog tehničkog znanja, član 9 predviđa obavezu država potpisnica da obezbijede obuku o pristupačnosti za osobe s invaliditetom za sve relevantne aktere (stav 2 c). Član 9 ne nabraja te relevantne aktere ali sveobuhvatna lista moralu bi da sadrži vlasti nadležne za izdavanje građevinskih dozvola, agencije za izdvajanje dozvolja za telekomunikacije i informacijsko komunikacijske tehnologije, inžinjere, dizajnere, arhitekte, urbaniste, organe nadležne za pitanja transporta, pružatelje usluga, članove akademske zajednice i osobe s invaliditetom i njihove organizacije. Potrebno je obučavati ne samo one koji dizajniraju proizvode, dobra i usluge, već i one koji ih proizvode. Jačanje direktnog učešća osoba s invaliditetom u proces neposrednog oblikovanja proizvoda poboljšalo bi razumijevanje postojećih potreba i unaprijedilo efektivnost testova pristupačnosti. Građevinski radnici na terenu su oni koji na kraju čine neku zgradu pristupačnom ili nepristupačnom. Zbog toga je važno da obuke i mehanizmi za monitoring poštovanja standarda pristupačnosti obuhvate sve pomenute grupe, kako bi se osigurala praktična primjena usvojenih standarda pristupačnosti.
- 20.** Kretanje i orientacija u zgradama i drugim mjestima otvorenim za javnost može biti izazov za neke osobe s invaliditetom ukoliko ne postoje odgovarajuće oznake, pristupačne informacije i komunikacije i službe podrške. Zbog toga član 9, stav 2 u tačkama d i e propisuje da zgrade i druga mjesta otvorena za javnost treba da imaju oznake na Brajevom pismu i tekstovima razumljivim za čitanje, a da radi olakšavanja pristupa treba obezbijediti živu asistenciju i posrednike, uključujući vodiče, čitače i profesionalne prevodioce za znakovni jezik. Bez pomenutih oznaka, pristupačnih informacija i komunikacija, te službi podrške, orientacija i kretanje po i unutar zgrada mogli bi postati nemogući za mnoge osobe s invaliditetom, naročito one sklene kognitivnom zamoru.
- 21.** Bez pristupa informacijama i komunikacijama, sloboda mišljenja i izražavanja i mnoge druge osnovne slobode i prava osoba s invaliditetom mogu biti ugrožena i značajno ograničena. Zbog toga član 9, stav 2 Konvencije, propisuje da države potpisnice treba da promovišu oblike neposredne pomoći i posrednike, uključujući vodiče, čitače i stručne prevodioce za znakovni jezik (tačka e), da podstiču druge odgovarajuće oblike pomoći i podrške osobama s invaliditetom kako bi im se obezbijedio pristup informacijama i pristup osoba s invaliditetom novim informacijskim i komunikacijskim tehnologijama i sistemima, uključujući internet, kroz primjenu obaveznih standarda pristupačnosti (tačke f i g). Informacije i komunikacije trebaju biti dostupne u formatima razumljivim za čitanje, augmentativnim i alternativnim načinima i metodama onim osobama s invaliditetom koje koriste te načine ili metode.
- 22.** Nove tehnologije mogu se koristiti za podsticanje punog i ravnopravnog učešća osoba s invaliditetom u društvu ali samo ako su dizajnirane i proizvedene tako da budu potpuno pristupačne. Nove investicije, istraživanja, proizvodi treba da doprinosu uklanjanju nejednakosti a ne da stvaraju nove prepreke. Zbog toga član 9, stav 2, tačka h, poziva države potpisnice da podstiču blagovremenu izradu, razvoj, proizvodnju i distribuciju dostupnih informacijskih i komunikacijskih tehnologija i sistema, kako bi postali dostupni uz minimalne troškove. Primjena sistema za pojačavanje zvukova, uključujući sofisticirane slušne aparate i indukcione petlje, ili putnički liftovi koji su dizajnirani tako da omogućavaju osobama s invaliditetom da ih koriste za evakuaciju u vanrednim situacijama, predstavljaju samo neke od tehnoloških inovacija i napretka u službi pristupačnosti.
- 23.** Pošto je pristupačnost preduslov za samostalni život osoba s invaliditetom, kao što kaže član 19 Konvencije, kao i preduslov za puno i ravnopravno učešće u društvu, uskraćivanje pristupa fizičkom okru-

ženju, transportu, informacijama i komunikacijama, uključujući IKT, infrastrukturu i usluge otvorene za javnost treba posmatrati u kontekstu diskriminacije. Preduzimanje svih odgovarajućih mjera, „uključujući i zakonodavstvo, u cilju mijenjanja ili ukidanja postojećih zakona, propisa, običaja i prakse koji predstavljaju diskriminaciju prema osobama s invaliditetom“ (član 4, stav 1 b) predstavlja glavnu opštu obavezu država potpisnica. „Države potpisnice će zabraniti svaku diskriminaciju po osnovu invaliditeta i garantovaće osobama s invaliditetom jednaku i efikasnu pravnu zaštitu od diskriminacije po bilo kom osnovu“ (član 5, stav 2). „Da bi unaprijedile jednakost i otklonile diskriminaciju, države potpisnice će preuzeti sve odgovarajuće korake za obezbjeđenje razumnih prilagođavanja“ (član 5, stav 3).

- 24.** Treba napraviti jasnu razliku između obaveze da se osigura pristup svim nedavno dizajniranim, izgrađenim ili proizvedenim objektima, infrastrukturnim, dobrima, proizvodima i uslugama i obaveze uklanjanja prepreka i osiguravanja pristupa postojećem fizičkom okruženju, transportu, informacijama i komunikacijama i uslugama otvorenim za šиру javnost. Još jedna od opštih obaveza država potpisnica jeste da «preduzmu odnosno podstiču istraživanje i razvoj univerzalno dizajniranih predmeta, usluga, opreme i uređaja, kako je definisano u članu 2 ove Konvencije, što treba da iziskuje minimalna moguća prilagođavanja i najniže troškove u cilju zadovoljavanja specifičnih potreba osobe s invaliditetom, unapređenja njihove dostupnosti i korištenja, kao i podsticanja univerzalnog dizajna u utvrđivanju standarda i smjernica» (član 4, stav 1 f). Svi novi objekti, infrastruktura, prostori, dobra, proizvodi i usluge moraju biti dizajnirani tako da budu potpuno pristupačni osobama s invaliditetom, u skladu sa principima univerzalnog dizajna. Države potpisnice su dužne da obezbijede pristup postojećem fizičkom okruženju, transportu, informacijama i komunikacijama, uslugama otvorenim za šиру javnost. Međutim, pošto se ova obaveza ostvaruje postepeno, države potpisnice treba da predvide precizan vremenski okvir i odvoje odgovarajuća finansijska sredstva za uklanjanje postojećih prepreka. Države potpisnice treba jasno da propisuju dužnosti različitih vlasti (uključujući i regionalne vlasti i lokalne samouprave) i pravnih lica (uključujući privatna lica), koje bi morali da izvrše kako bi osigurali pristupačnost. Države potpisnice treba takođe da propisuju efikasne mehanizme za monitoring osiguravanja pristupačnosti i monitoring sankcija za sve koji propuste da primijene standarde pristupačnosti.
- 25.** Pristupačnost se odnosi na grupe stanovništva dok se razumna prilagođavanja odnose na pojedince. To znači da je dužnost da se obezbijedi pristupačnost obaveza koja prethodno već postoji. Države potpisnice su stoga dužne obezbijediti pristupačnost nekog objekta ili prostora i prije nego što eventualno prime pojedinačni zahtjev za razumnim prilagođavanjima. Države potpisnice dužne su da usvoje standarde pristupačnosti, koji se moraju usvojiti uz konsultacije sa organizacijama osoba s invaliditetom i koje treba da budu određene za pružatelje odgovarajućih vrsta usluga, građevinare i druge relevantne aktere. Standardi pristupačnosti moraju biti široki i ujednačeni. U slučaju pojedinaca koji imaju rijetka oštećenja koja nisu uzeta u obzir prilikom pisanja standarda, ili koji ne koriste sredstva i načine koji su ponuđeni radi ostvarivanja pristupačnosti (ne čitaju Brajivo pismo, na primjer), čak ni primjena standarda pristupačnosti možda neće biti dovoljna da im se osigura pristup. U ovakvim slučajevima mogu se primjeniti i razumna prilagođavanja. Države potpisnice, u skladu sa Konvencijom, ne mogu koristiti mjere štednje kao izgovor za izbjegavanje obaveze postepenog obezbjeđivanja pristupačnosti za osobe s invaliditetom. Obaveza obezbjeđenja pristupačnosti je bezuslovna, drugim riječima, država ili drugo tijelo koje ima obavezu da obezbijedi pristupačnost, ne može pravdati propust da to učini pozivajući se na opterećenje koje troškovi obezbjeđenje pristupa za osobe s invaliditetom sa sobom nose. Suprotno tome, obaveza pružanja razumnih prilagođavanja postoji samo onda kada njihovo pružanje ne predstavlja nesrazmjerne opterećenje za pružatelja.
- 26.** Dužnost pružanja razumnih prilagođavanja je ex nunc dužnost, što znači da je izvršiva od trenutka kada je prilagođavanje neophodno pojedincu sa oštećenjem u konkretnoj situaciji (radno mjesto,

škola itd.) kako bi on ili ona ostvario svoja prava na jednak način u datom kontekstu. Ovdje standardi pristupačnosti mogu biti indikator ali ne moraju da se uzimaju kao obavezujući. Razumna prilagođavanja mogu se koristiti kao sredstvo za obezbjeđivanje pristupačnosti pojedincu s invaliditetom u konkretnoj situaciji. Razumnim prilagođavanjem nastoji se postići individualna pravda u smislu osiguravanja nediskriminacije i jednakosti, uzimajući u obzir dostojanstvo, autonomiju i izbor pojedinca. Tako osoba s rijetkim oštećenjem može zatražiti prilagođavanja koja spadaju van obima bilo kakvih standarda pristupačnosti.

3.

OBAVEZE DRŽAVA POTPISNICA

- 27.** Iako je obezbjeđivanje pristupa fizičkom okruženju, transportu, informacijama i komunikacijama, uslugama otvorenim za javnost često preduslov za ostvarivanje građanskih i političkih prava osoba s invaliditetom, države potpisnice mogu taj pristup po potrebi obezbjeđivati postepeno i u okviru međunarodne saradnje. Neophodno je u kratkom ili srednjem roku napraviti analizu stanja i identifikovati postojeće prepreke koje treba ukloniti. Prepreke treba uklanjati na kontinuiran i sistematičan način, postepeno ali stalno.
- 28.** Države potpisnice Konvencije su dužne da usvoje, sprovode i vrše monitoring poštovanja nacionalnih standarda pristupačnosti. Ukoliko ne postoje odgovarajući propisi, stvaranje relevantnog pravnog okvira je prvi korak. Države potpisnice treba da izvrše sveobuhvatnu reviziju zakona o pristupačnosti kako bi identifikovale, pratile i otklonile propuste u zakonima i njihovom sprovođenju. Propisi kojima se uređuje položaj osoba s invaliditetom često propuštaju da obuhvate IKT prilikom definisanja pristupačnosti. Zakoni o zabrani diskriminacije na osnovu invaliditeta uređuju pitanja pristupačnosti u sferama obrazovanja, zapošljavanja i javnih nabavki a pri tome propuštaju da uključe IKT u svoje definicije pristupačnosti iako IKT predstavlja centralnu komponentu mnogih dobara i usluga u savremenom, informatičkom društvu. Važno je da se revizije i usvajanja pomenutih propisa vrše uz bliske konsultacije sa osobama s invaliditetom i organizacijama koje ih predstavljaju (član 4, stav 3 Konvencije), kao i sa drugim relevantnim akterima, uključujući članove akademske zajednice i stručna udruženja arhitekata, urbanista, inžinjera i dizajnera. Zakoni treba da uključe i da se zasnivaju na principima univerzalnog dizajna, kao što Konvencija i predviđa (član 4, stav 1 f). Pomenuti propisi trebaju predvidjeti obaveznu primjenu standarda pristupačnosti i sankcije, uključujući novčane kazne, za one koji ne primjenjuju te standarde.
- 29.** Korisno je uključiti standarde pristupačnosti koja regulišu različita područja koja trebaju biti pristupačna kao što je fizičko okruženje u propisima o izgradnji i planiranju, transport u propisima o javnom cestovnom, željezničkom, zračnom i vodenom saobraćaju, IKT u propisima o informacijama i komunikacijama i uslugama otvorenim za javnost. Ipak, pristupačnost treba urediti i opštim i posebnim propisima o jednakim mogućnostima i ravnopravnosti u kontekstu zabrane diskriminacije na osnovu invaliditeta. Potrebno je jasno definisati da je uskraćivanje pristupa zabranjeni čin diskriminacije. Osobama s invaliditetom kojima je uskraćen pristup fizičkom okruženju, transportu, informacijama i komunikacijama, ili uslugama otvorenim za javnost treba staviti na raspolaganje efikasna pravna

sredstva za zaštitu od diskriminacije. Prilikom definisanja standarda pristupačnosti, države potpisnice treba da uzmu u obzir raznolikost osoba s invaliditetom i da osiguraju da pristupačnost bude obezbijedena osobama svakog roda i svih starosnih doba i vrsta invaliditeta. Dio zadatka obuhvatanja raznolikosti osoba s invaliditetom u obezbjeđivanju pristupačnosti jeste i priznavanje činjenice da je nekim osobama potrebna ljudska ili životinska asistencija radi uživanja pune pristupačnosti (poput personalne asistencije, prevođenja na znakovni jezik, ili prevođenja na taktilni znakovni jezik ili pasa vodiča). Tako je na primjer neophodno propisati da zabrana ulaska pasa vodiča u određene zgrade ili otvorene prostore predstavlja zabranjeni čin diskriminacije na osnovu invaliditeta.

30. Neophodno je propisati minimalne standarde pristupačnosti za različite usluge koje privatna i javna preduzeća pružaju osobama s različitim vrstama oštećenja. Neophodno je koristiti kao referentne tačke Preporuke Međunarodne unije za telekomunikacije ITU-T o kontrolnoj listi za pristupačnost televizije za standardizaciju aktivnosti (2006) i Smjernice o telekomunikacijskoj pristupačnosti za starije i osobe s invaliditetom (Preporuka F 790 ITU-T) kad god se razvija neki novi standard za IKT. To bi omogućilo generalizaciju univerzalnog dizajna u razvoj standarda. Države potpisnice treba da utvrde pravni okvir sa određenim, sprovodivim i vremenski ograničenim mjerilima za monitoring i procjenu postepenog prilagođavanja usluga privatnih lica i pretvaranje prethodno nepristupačnih usluga u pristupačne. Države potpisnice takođe treba da osiguraju da sve nove usluge i nova dobra finansirana iz javnih nabavki budu potpuno pristupačni za osobe s invaliditetom. Minimalni standardi pristupačnosti moraju biti razvijeni kroz bliske konsultacije sa osobama s invaliditetom i njihovim organizacijama koje ih predstavljaju u skladu sa odredbama člana 4, stav 3 Konvencije. Pomenuti standardi mogu biti razvijeni i kroz saradnju sa drugim državama potpisnicama, međunarodnim organizacijama i agencijama, u sklopu međunarodne saradnje a u skladu sa odredbama člana 32 Konvencije. Države potpisnice se ohrabruju da se priključe ITU studijskim grupama u sektorima za radiotelekomunikaciju, standardizaciju i razvoj sektora Unije koji rade na uključivanju pristupačnosti u redovni razvoj međunarodnih telekomunikacijskih i IKT standarda, kao i na podizanju nivoa svijesti industrije i vlada o potrebi povećanja pristupa informacijskim i telekomunikacijskim tehnologijama za osobe s invaliditetom. Takva saradnja može biti korisna u razvijanju i unapređivanju međunarodnih standarda koji doprinose interoperabilnosti dobara i usluga. U oblasti usluga usmjerenih na komunikaciju, države potpisnice treba da osiguraju najmanje minimum kvaliteta usluga, naročito novijih vrsta usluga kao što su personalna asistencija, prevođenje na znakovni jezik, sistemi za taktilnu znakovnu komunikaciju, sa ciljem standardizacije ovih usluga.

31. Prilikom pregleda zakonodavstva koje se tiče pristupačnosti, države potpisnice treba da analiziraju i po potrebi izmjene zakone kako bi zabranili diskriminaciju na osnovu invaliditeta. Kao minimum, sljedeće situacije u kojima je nedostatak pristupačnosti spriječio osobu s invaliditetom da koristi objekte ili usluge otvorene za javnost, treba da predstavljaju zabranjene činove diskriminacije na osnovu invalidnosti:

- (a) Ukoliko je objekat ili usluga uspostavljena nakon usvajanja relevantnih standarda pristupačnosti;
- (ii) Ukoliko se pristup objektu ili usluzi (kada je uspostavljen) mogao obezbijediti obezbjeđenjem razumnih prilagođavanja.

32. Kao dio pregleda zakonodavstva koje se tiče pristupačnosti, države potpisnice treba da razmotre i zakone o javnim nabavkama. Neophodno je da preduzmu potrebne mjere kako bi osigurale da propisi o javnim nabavkama sadrže odredbe o poštovanju pristupačnosti. Neprihvatljivo je koristiti javna finansijska sredstva za stvaranje nove ili održavanje postojeće nejednakosti koja neizbjegno proističe

iz nepristupačne infrastrukture i usluga. Javne nabavke treba koristiti za sprovođenje afirmativnih mjera u skladu sa odredbama člana 5, stav 4 Konvencije, kako bi se osigurala pristupačnost i de facto jednakost za osobe s invaliditetom.

33. Države potpisnice trebaju usvojiti strategije i akcione planove za identifikovanje postojećih prepreka za pristupačnost, utvrditi vremenske okvire sa fiksnim rokovima, predvidjeti ljudske i finansijske resurse neophodne za uklanjanje prepreka. Poslije usvajanja, neophodno je strogo sprovoditi pomenute strategije i akcione planove. Države potpisnice treba da ojačaju mehanizme monitoringa poštovanja pristupačnosti i nastave da izdvajaju dovoljna sredstva za otklanjanje prepreka, kao i da obučavaju osoblje koje će vršiti monitoring. Pošto se standardi pristupačnosti često sprovode na lokalnom nivou, od suštinske je važnosti kontinuirano jačanje kapaciteta organa lokalnih vlasti nadležnih za monitoring poštovanja tih standarda. Države potpisnice dužne su uspostaviti efikasne mehanizme za monitoring i tijela za vršenje monitoringa sa odgovarajućim nadležnostima i ovlaštenjima kako bi osigurale sprovođenje strategija, planova i standarda u oblasti pristupačnosti.

4.

ODNOS SA DRUGIM ODREDBAMA KONVENCIJE

34. Dužnost država potpisnica da obezbijede osobama s invaliditetom pristup fizičkom okruženju, transportu, informacijama i komunikacijama i uslugama otvorenim za javnost treba posmatrati iz perspektive jednakosti i nediskriminacije. Uskraćivanje pristupa fizičkom okruženju, transportu, informacijama i komunikacijama i uslugama otvorenim za javnost osobama s invaliditetom predstavlja čin diskriminacije na osnovu invaliditeta, zabranjen članom 5 Konvencije. Osiguravanje pristupačnosti pro futuro treba posmatrati u kontekstu sprovođenja opšte obaveze razvijanja univerzalno dizajniranih dobara, usluga, opreme i objekata (član 4, stav 1 f).

35. Podizanje svijesti javnosti jedan je od preduslova za efikasno sprovođenje Konvencije o pravima osoba s invaliditetom. Pošto se pristupačnost često posmatra usko, kao pristupačnost fizičkog okruženja (koje je značajno ali čini samo jedan aspekt obezbjeđivanja pristupa za osobe s invaliditetom), države potpisnice treba da teže sistematičnom i kontinuiranom podizanju svijesti među svim relevantnim akterima. Potrebno se baviti sveobuhvatnom prirodom pristupačnosti i govoriti o obezbjeđivanju pristupačnosti fizičkom okruženju, transportu, informacijama i komunikacijama i uslugama. Podizanje svijesti takođe treba istaći da se obaveza poštovanja i primjene standarda pristupačnosti podjednako odnosi i na javni i privatni sektor. Potrebno je promovisati primjenu univerzalnog dizajna i ideju da je projektovanje i izgradnja koja uključuje pristupačnost od samog početka efikasnija i ekonomičnija. Podizanje svijesti javnosti treba vršiti u saradnji sa osobama s invaliditetom, njihovim organizacijama i tehničkim stručnjacima. Posebnu pažnju treba posvetiti jačanju znanja i vještina za sprovođenje i monitoring poštovanja primjene standarda pristupačnosti. Nije dovoljno da mediji uzmu u obzir pristupačnost sopstvenih programa i usluga za osobe s invaliditetom, već oni treba da uzmu učešća i u promociji pristupačnosti i doprinijeti podizanju svijesti javnosti.

- 36.** Obezbeđivanje punog pristupa fizičkom okruženju, transportu, informacijama i komunikacijama i uslugama otvorenim za javnost zaista predstavlja osnovni preduslov za efikasno ostvarivanje mnogih prava koje pokriva Konvencija. U situacijama rizika, prirodnih katastrofa i oružanih sukoba, službe spasavanja moraju biti pristupačne osobama s invaliditetom, ili neće biti moguća zaštita njihovih života i dobrobiti (član 11). Neophodno je uključiti pristupačnost kao jedan od prioriteta u napore obnove poslije prirodnih i drugih katastrofa. Smanjenje rizika od katastrofa mora biti pristupačno i uključivati pitanje invaliditeta.
- 37.** Pristup pravdi ne može biti efektivan ukoliko zgrade u kojima se nalaze organi reda ili pravosuđa nisu fizički pristupačne, ili usluge, informacije i komunikacije koje oni pružaju nisu pristupačne osobama s invaliditetom (član 13). Bezbjedne kuće, usluge podrške i procedure moraju biti pristupačne ukoliko se osobama s invaliditetom, naročito ženama i djeci s invaliditetom, želi pružiti efikasna i relevantna zaštita od nasilja, zlostavljanja i iskorištavanja (član 16). Pristupačno okruženje, transport, informacije i komunikacije kao i usluge su preduslov za uključenost osoba s invaliditetom u lokalnu zajednicu i samostalan život (član 19).
- 38.** Članovi 9 i 21 poklapaju se po pitanju informacija i komunikacija. Član 21 predviđa da će države potpisnice preduzeti „sve odgovarajuće mjere kako bi obezbijedile da osobe s invaliditetom mogu da uživaju pravo na slobodu izražavanja i mišljenja, uključujući slobodu da traže, primaju i prenose informacije i ideje, ravnopravno sa drugima, posredstvom svih oblika komunikacije po vlastitom izboru“. Pomenuti član nastavlja detaljno da opisuje na koje načine se pristupačnost informacija obezbjeđuje u praksi. Takođe predviđa obavezu država potpisnica na „pružanje informacija osobama s invaliditetom, koje su obezbjeđene široj javnosti, u pristupačnim formatima i tehnologijama odgovarajućim za različite vrste invaliditeta“ (član 21 a). Od država potpisnica dalje se očekuje „prihvatanje i olakšavanje korištenja znakovnog jezika, Brajevog pisma, augmentativne i alternativne tehnike komunikacije i svih drugih pristupačnih sredstava, načina i formata komunikacije po vlastitom izboru osoba s invaliditetom u zvaničnim interakcijama“ (član 21 b). Privatna lica koja pružaju usluge široj javnosti, uključujući putem interneta, pozivaju se da pružaju informacije i usluge u pristupačnom i upotrebljivom formatu osobama s invaliditetom (član 21 c) a sredstva masovnog informisanja, uključujući pružatelje informacija putem interneta, podstiču se da učine svoje usluge pristupačnim osobama s invaliditetom (član 21 d). Član 21 takođe propisuje obavezu država da priznaju i promoviše korištenje znakovnih jezika, u skladu sa članovima 24, 27, 29 i 30 Konvencije.
- 39.** Bez pristupačnog transporta do škola, pristupačnih školskih zgrada, informacija i komunikacija, osobe s invaliditetom ne bi imale mogućnost da ostvare svoje pravo na obrazovanje (član 24 Konvencije). Zbog toga član 9, stav 1 a Konvencije izričito predviđa da škole moraju biti pristupačne. Međutim, čitav proces inkluzivnog obrazovanja mora biti pristupačan jer nije dovoljno da samo zgrade budu pristupačne, nego to moraju biti i informacije i komunikacije, okruženje ili FM sistemi asistivne tehnologije, službe podrške i razumna prilagođavanja u školama. Radi podsticanja pristupačnosti, obrazovanje ali i sadržaj školskih programa treba da promoviše i da se vrši na znakovnom jeziku i omogući lakše učenje Brajevog pisma, alternativnog pisma, augmentativnih i alternativnih načina, sredstava i formata komunikacije kao i vještina orientacije i kretanja (član 24, stav 3 a), uz poklanjanje posebne pažnje odgovarajućim jezicima, oblicima i metodama komunikacije koje koriste slijepi, gluhi i gluho-slijepi učenici. Načini i sredstva učenja treba da budu pristupačni, a nastava bi trebala da se odvija u pristupačnom okruženju. Cijelo okruženje učenika s invaliditetom mora se projektovati tako da podstiče inkluziju i garantuje njihovu ravnopravnost u cijelom procesu obrazovanja. Puno sprovođenje člana 24 Konvencije o pravima osoba s invaliditetom treba posmatrati u vezi sa odredbama drugih osnovnih instrumenata o ljudskim pravima, kao i odredbama UNESCO-ve Konvencije protiv diskriminacije u obrazovanju.

- 40.** Zdravstvena i socijalna zaštita ostaće nedostupne osobama s invaliditetom ukoliko su objekti u kojima se usluge zdravstvene i socijalne zaštite pružaju, nepristupačni. Čak ukoliko su i pomenute zgrade pristupačne, bez pristupačnog transporta osobe s invaliditetom neće moći da doputuju do njih. Sve informacije i komunikacije o zdravstvenoj zaštiti moraju biti pristupačne kroz upotrebu znakovnog jezika, Brajevog pisma, pristupačnih elektronskih formata, alternativnog pisma, augmentativnih i alternativnih načina i formata komunikacije. Posebno je značajno uzeti u obzir rodnu dimenziju pristupačnosti prilikom pružanja zdravstvene zaštite ženama i djevojkama s invaliditetom, uključujući ginekološke i usluge reproduktivnog zdravlja.
- 41.** Osobe s invaliditetom ne mogu efektivno ostvarivati svoja prava iz radnih odnosa, zacrtana članom 27 Konvencije, ukoliko radna mjesta nisu pristupačna. Upravo zbog toga član 27, stav 1 a Konvencije izričito propisuje da radno mjesto mora biti pristupačno. Odbijanje poslodavca da adaptira radno mjesto predstavlja zabranjeni čin diskriminacije na osnovu invaliditeta. Pored fizičke pristupačnosti radnog mjeseta, osobama s invaliditetom su potrebni pristupačan transport i usluge podrške da bi došli do takvog radnog mjeseta. Sve informacije o poslu, ponuda radnog mjeseta, postupak izbora zaposlenog i komunikacija na radnom mjestu, koja čini dio procesa rada, moraju biti pristupačne upotrebom znakovnog jezika, Brajevog pisma, pristupačnih elektronskih formata, alternativnog pisma, augmentativnih i alternativnih načina, metoda i formata komunikacije. Sva sindikalna i prava iz radnih odnosa moraju biti pristupačna, kao što moraju i prilike za obuku i kvalifikacije za posao. Na primjer, kursevi računara ili stranih jezika moraju se držati u pristupačnom okruženju i u pristupačnim oblicima, koristeći pristupačne načine, metode i formate.
- 42.** Član 28 Konvencije propisuje adekvatan životni standard i socijalnu zaštitu osoba s invaliditetom. Države potpisnice treba da preduzmu neophodne korake kako bi obezbijedile da i opšte i posebne mjere socijalne zaštite obezbijede osobama s invaliditetom budu pružene na pristupačan način, u pristupačnim zgradama. Sve informacije i komunikacije o pomenutim mjerama treba učiniti pristupačnim upotrebom znakovnog jezika, Brajevog pisma, pristupačnih elektronskih formata, alternativnog pisma, augmentativnih i alternativnih načina, metoda i formata komunikacije. Programi socijalnog stanovanja treba, između ostalog, da nude stanove koji će biti pristupačni za osobe s invaliditetom i starije osobe.
- 43.** Član 29 Konvencije garantuje osobama s invaliditetom pravo na učešće u političkom i javnom životu, u upravljanju javnim poslovima. Osobe s invaliditetom neće moći ravnopravno i efikasno ostvariti pomenuta prava ukoliko države potpisnice propuste da osiguraju da izborne procedure, biračka mjesta i izborni materijali budu pristupačni, primjereni potrebama svih osoba s invaliditetom i lako razumljivi i upotrebljivi. Važno je i da izborni materijali i izborni skupovi političkih partija i pojedinačnih kandidata budu pristupačni. Ako nisu, osobama s invaliditetom je uskraćeno pravo da na ravnopravan način učestvuju u političkim procesima. Osobe s invaliditetom koje su izabrane na neku javnu funkciju moraju imati jednake mogućnosti da tu funkciju ostvaruju na potpuno pristupačan način.
- 44.** Svako ima pravo da uživa u umjetnosti, učestvuje u sportskim aktivnostima, odlazi u hotele, restorane i kafane. Ipak, korisnik kolica ne može da ode na koncert ukoliko su na ulazu u dvoranu samo stepenice. Slijepa osoba ne može uživati u slici ukoliko u muzeju ne postoji zvučni opis te slike. Nagnula osoba ne može pratiti film bez titlova a gluha osoba ne može pratiti predstavu bez prevoda na znakovni jezik. Osobe s intelektualnim invaliditetom ne mogu uživati u knjizi ukoliko ne postoji verzija razumljiva za čitanje ili verzija u augmentativnom ili alternativnom formatu. Član 30 Konvencije predviđa obavezu država potpisnica da priznaju pravo osobama s invaliditetom da ravnopravno sa drugima učestvuju u kulturnom životu. Od država potpisnica se očekuje da preduzmu sve odgovarajuće mјere

kako bi obezbijedile da osobe s invaliditetom:

- (a) imaju pristup materijalima kulturnog sadržaja u oblicima koji su im pristupačni;
- (b) imaju pristup televizijskim programima, filmu, pozorištu i drugim kulturnim aktivnostima u oblicima koji su im pristupačni;
- (c) imaju pristup mjestima za izvođenje predstava ili pružanje usluga, kao što su pozorišta, muzeji, kina, biblioteke i turističke usluge, i kolikogod je to moguće, pristup spomenicima i znamenitostima od nacionalnog kulturnog značaja.

Obezbeđenje pristupa kulturnim i istorijskim spomenicima koji su dio nacionalnog kulturnog nasljeđa može u određenim okolnostima predstavljati izazov. Ipak, države potpisnice su dužne da nastoje da obezbijede pristup pomenutim lokacijama. Mnogi spomenici i lokaliteti od značaja za nacionalnu kulturu učinjeni su pristupačnim na način koji čuva njihov kulturni i istorijski identitet i jedinstvenost.

45. "Države potpisnice će preduzimati odgovarajuće mjere kako bi omogućile da osobe s invaliditetom imaju mogućnost da razvijaju i koriste svoje kreativne, umjetničke i intelektualne potencijale" (član 30, stav 2). "Države potpisnice će preduzeti odgovarajuće korake, u skladu s međunarodnim pravom, kako bi obezbijedile da zakoni kojima se štite prava na intelektualnu svojinu ne predstavljaju neopravданu ili diskriminatorsku prepreku za pristup osobama s invaliditetom materijalima kulturnog sadržaja" (član 30, stav 3). Marakeški sporazum o olakšavanju pristupa objavljenim djelima slijepim i osobama s oštećenim vidom ili osobama koje na drugi način nisu u mogućnosti koristiti štampani materijal, usvojen pod okriljem Svjetske organizacije za intelektualnu svojinu u junu 2013. godine, treba da osobama s invaliditetom obezbijedi pristup kulturnim materijalima bez nerazumnih ili diskriminatornih prepreka. Sporazum pokriva i one osobe s invaliditetom koje žive u inostranstvu, ili žive kao članovi manjina u drugim zemljama a govore ili koriste isti jezik, odnosno sredstvo komunikacije. Sporazum se naročito odnosi na one osobe s invaliditetom koje se suočavaju sa izazovima prilikom pokušaja da pristupe klasičnim štampanim materijalima. Konvencija o pravima osobama s invaliditetom propisuje da osobama s invaliditetom, na osnovu jednakosti sa drugima, imaju pravo na priznavanje i podršku posebnom kulturnom i lingvističkom identitetu. Član 30, stav 4 ističe priznavanje i podršku za znakovni jezik i kulturu gluhih.

46. Član 30, stav 5 Konvencije predviđa da će države potpisnice preduzeti odgovarajuće mjere kako bi osobama s invaliditetom omogućile da ravnopravno sa drugima učestvuju u rekreativnim i sportskim aktivnostima, kao i aktivnostima u slobodno vrijeme:

- (a) podsticati i unapređivati učešće osobama s invaliditetom, u najvećoj mogućoj mjeri, u redovnim sportskim aktivnostima na svim nivoima;
- (b) obezbijediti da osobama s invaliditetom imaju mogućnost da organizuju, razvijaju i učestvuju u specifičnim sportskim i rekreativnim aktivnostima vezanim za invaliditet, i u tom cilju će podsticati obezbjeđivanje, ravnopravno sa drugima, odgovarajućih obuka, treninga i sredstava;
- (c) obezbijediti da osobama s invaliditetom imaju pristup sportskim, rekreativnim i turističkim događajima;
- (d) obezbijediti da djeca s invaliditetom imaju ravnopravan pristup sa ostalom djecom, učešću u igri, rekreaciji i aktivnostima u slobodno vrijeme, kao i sportskim aktivnostima, uključujući i one aktiv-

nosti u okviru škole;

(e) obezbijediti da osobe s invaliditetom imaju pristup uslugama onih koji su uključeni u organizaciju rekreativnih, turističkih aktivnosti kao i aktivnosti u slobodno vrijeme i sportskih aktivnosti.

47. Međunarodna saradnja, uređena članom 32 Konvencije, treba da postane značajno sredstvo u promociji pristupačnosti i univerzalnog dizajna. Komitet preporučuje agencijama za međunarodni razvoj da prepoznaju važnost pružanja podrške projektima koji unapređuju IKT i drugu pristupnu infrastrukturu. Sve nove investicije u okviru međunarodne saradnje treba koristiti za podsticanje uklanjanja postojećih prepreka i sprečavanje stvaranja novih. Neprihvatljivo je koristiti javna finansijska sredstva za održavanje i stvaranje novih nejednakosti. Svi novi objekti, infrastruktura, prostori, dobra, proizvodi i usluge moraju biti potpuno pristupačni svim osobama s invaliditetom. Međunarodna saradnja ne bi trebala biti korištena samo za ulaganja u pristupačna dobra, proizvode i usluge nego bi trebala da podstiče razmjenu znanja i informacija o primjerima dobre prakse postizanja pristupačnosti na načine koji će dovesti do opipljivih promjena koje će poboljšati živote miliona osoba s invaliditetom širom svijeta. Međunarodna saradnja na standardizaciji je značajna, kao i što je i činjenica da treba podržati organizacije osoba s invaliditetom kako bi one mogle da učestvuju u nacionalnim i internacionalnim procesima razvijanja, sprovođenja i monitoringa poštovanja standarda pristupačnosti. Pristupačnost mora biti sastavni dio svih napora za održivi razvoj, naročito u kontekstu planova razvoja za period poslije 2015.

48. Monitoring poštovanja pristupačnosti čini ključni aspekt nacionalnog i međunarodnog monitoringa poštovanja Konvencije. Član 33 Konvencije propisuje obavezu država potpisnica da odrede organe unutar njihovih vlada koji će biti nadležni za pitanja sprovođenja Konvencije kao i mehanizme za monitoring poštovanja Konvencije koji će uključivati jedno ili više nezavisnih tijela. Civilno društvo takođe treba biti uključeno i u punoj mjeri učestvovati u procesu vršenja monitoringa. Od suštinske važnosti je omogućiti da tijela predviđena članom 33 Konvencije budu na odgovarajući način konsultovana prilikom razmatranja mjera za odgovarajuće sprovođenje člana 9 Konvencije. Ovim tijelima je potrebno obezbijediti relevantne prilike da, između ostalog, učestvuju u izradi nacrta nacionalnih standarda pristupačnosti, daju komentare na postojeće i nacrte zakona, podnose prijedloge za nacrt zakona i politika i da u punoj mjeri učestvuju u kampanjama za podizanje svijesti i edukacijama. Proces monitoringa sprovođenja Konvencije na nacionalnom i međunarodnom planu treba vršiti na pristupačan način koji podstiče i obezbjeđuje efektivno učešće osoba s invaliditetom i njihovih organizacija koje ih predstavljaju. Član 49 Konvencije propisuje obavezu država potpisnica da tekst Konvencije učine dostupnim u pristupačnim formatima. Ovo predstavlja inovaciju u oblasti međunarodnih sporazuma o ljudskim pravima i Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom u tom smislu treba posmatrati kao presedan za sve buduće sporazume.

Ovu publikaciju je finansirala Švedska međunarodna agencija za razvoj i saradnju, Sida.